

UOT:94.

RUSİYA QIRMIZI XAÇ CƏMIYYƏTİNİN BAKI ŞÖBƏSİ: 1914-1918-Cİ İLLƏRDƏ HUMANİTAR VƏ TİBBİ XİDMƏTİN TARİXİ

t.ü.f.d. Bağirova Şalalə Vaqif qızı
Azərbaycan Dillər Universiteti
ORCID: 0000-0002-0085-3893
baghirova.shalala@mail.ru

Xülasə: Təqdim edilən məqalədə Rusiya Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin Bakı şöbəsinin Birinci Dünya müharibəsi illərində (1914-1918) göstərdiyi tibbi-humanitar fəaliyyət araşdırılır. Müharibə dövründə Bakı şəhəri strateji əhəmiyyət daşıyan bir şəhər kimi cəbhədən təxliyə edilən yaralı əsgər və zabitlərin müalicəsində əsas mərkəzlərdən biri kimi çıxış edirdi. Məqalədə şöbənin fəaliyyətinin əsas istiqamətləri – xəstəxanaların təşkili, tibbi heyətin fəaliyyəti, ianələrin toplanması arxiv sənədləri əsasında təhlil olunur. Tədqiqat göstərir ki, Bakı şöbəsi təkcə tibbi yardım göstərməklə kifayətlənməmiş, həm də müharibə şəraitində sosial həmrəyliyin, humanizmin və vətəndaş təşəbbüsünün təzahür məkanı olmuşdur. Bu fəaliyyət təkcə Rusiya imperiyası daxilində deyil, ümumilikdə müharibə dövrü cəmiyyətlərinin humanitar tarixi baxımından da diqqətəlayiq nümunə kimi qiymətləndirilə bilər.

Açar sözlər: Birinci Dünya müharibəsi, Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin Bakı şöbəsi, yaralı əsgər və zabitlər, tibbi yardımlar

Key words: First World War, Baku branch of the Red Cross Society, wounded soldiers and officers, medical aids

Ключевые слова: Первая Мировая война, Бакинское отделение Общества Красного Креста, раненные солдаты и офицеры, медицинские помощи

XX əsrin əvvəlləri dünya tarixində dərin izlər buraxmış hadisələrlə yadda qalmışdır. 1914-1918-ci illərdə baş vermiş Birinci Dünya müharibəsi insanlar arasında fiziki və psixoloji travmaların daha da artmasının əsas səbəblərindən idi. Texniki yeniliklərin tətbiqi bu müharibəni daha da dəhşətli həddə çatdırmışdı. Müharibədə saysız-hesabsız ölümlər, yaralanlar, evləri dağılanlar və digər bu kimi hallar ümumdünya faciəsi olaraq, xüsusilə tibbi yardım sahəsində böyük çağırışlara səbəb olmuşdu.

Birinci Dünya müharibəsinin fəsadlarını azaltmaq məqsədilə fəaliyyət göstərən humanitar təşkilatlar sırasında Rusiya Qırmızı Xaç Cəmiyyəti xüsusi yer tuturdu. Bu təşkilatın imperiyanın müxtəlif vilayətlərində, o cümlədən Bakıda yaradılmış şöbələri müharibə dövründə əhalinin tibbi xidmətlə təmin edilməsində və yaralıların müalicəsində mühüm rol oynamışdır. Ümumiyyətlə, Rusiya Qırmızı Xaç Komitəsi dövrünün ən səmərəli xeyriyyə təşkilatlarından hesab olunurdu. “Öz məqsədləri olan təşkilat işini elə səviyyədə qurmuşdu ki, onun icma, yerli komitə, yerli idarə, dairə idarəçiliyi şəklində olan hər bir vahidi mövcud olduğu yerdə nizamnamədə qeyd olunanlara şəxsi vəsait və imkanları daxilində can atan tamamilə müstəqil bir quruma çevrilmişdi” [9, səh.6].

1914-cü ildə Qara dəniz donanmasının komandiri Osmanlının Rusiyaya qarşı müharibəyə başlaması xəbərini verdi [1]. Rusiya-Osmanlı cəbhəsinin açılmasından bir neçə gün əvvəl şahzadə A.P.Oldenburqski və RQXC-nin (Rusiya Qırmızı Xaç Cəmiyyəti) təmsilçisi olan L.K.Knorringi təşkilatın Qafqazda öz səlahiyyətli nümayəndəsi təyin etdi [9, səh.2]. Hərbi əməliyyatların başlaması ilə Cənubi Qafqaz bölgəsi, xüsusilə də Bakı şəhəri müharibənin təsirinə qala biləcək ərazilərdən biri idi. Bu baxımdan RQXC-nin çevik

reaksiyası diqqətləliq hesab oluna bilər. Cəmiyyətin Bakı şöbəsi Qafqaz cəbhəsində yaralanan əsgər və zabitlərin şəhərə gətirilməsi ilə əlaqədar gərgin iş rejiminə keçdi.

Müharibə başlayandan bir qədər sonra, oktyabrın 9-da Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin Quba yerli komitəsi şəhərdə “Bayraqların satış günü” məqsədilə “fincan yığımı” keçirildi [1]. Burada məqsəd müharibədə yaralanmış hərbiçilərə yardım məqsədi ilə ianələrin toplanması idi. Bayraqlar Rusiya və onun müttəfiqləri olan Fransa, İngiltərə, Belçika, Serbiya və Çernoqoriyaya aid idi. Tədbirlə bağlı Qubada böyük izdiham yaşanmışdı. Milli bayraqların satışı o qədər sürətlə həyata keçirilirdi ki, qısa bir zaman ərzində bütün fincanlar ağzına kimi dolmuşdu. Şəhərin müsəlman əhalisi, xüsusilə də qadınlar bu işdə fəallıq göstərirdilər, belə ki, onların evinə gələn satıcılardan bayraqları məmnuniyyətlə alaraq, əvəzində fincana pul atırdılar. Yerli Qırmızı Xaç Cəmiyyəti əsgərlərə pal-paltar almaq üçün 500 rubl, vəzifəli şəxslər də 500 rubl ianə ödəmişdilər. Qeyd edək ki, satışın həyata keçirilməsində yerli sakinlər arasında nüfuza sahib olan Əfəndiyev qardaşları və sahə pristavı Roqaçov yaxından iştirak etmişdi [1].

Oktyabrın 12-də Bakı şəhərində Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin xəstəxanasının tanıtım mərasimi baş tutdu. Açılış mərasimində iştirak edənlər arasında Bakı qubernatoru, kamerger V.V.Alişevski və xanımı, Bakı qradonaçalniki P.I.Martinov, Bakı qarnizonunun rəisi, kont-admiral V.V.Klünfel, Bakı yepiskopu Maarifçi Qriqori, Şamaxı yeparxiyasının rəisi, yepiskop Karapet, Bakı şəhər meri L.L.Bıç, hərbi və mülki məmurlar vardı. Bu şəxslərin tədbirdə iştirakı komitənin fəaliyyətinin rəsmi dairələr tərəfindən dəstəkləndiyini sübut edir.

Tədbirdə iştirak edənlər arasında müsəlman quberniya qazısı Ağa Mir Məmməd Kərim Hacı Mir Cəfərzadənin olması təəccüb doğurmuşdu [1]. Təbii ki, müsəlman icması rəhbərinin xristian əhalinin təşkil etdiyi tədbirə qatılması bəhs edilən dövr üçün qəribə hal kimi görünə bilərdi. Çünki, məlum olduğu kimi, xristianlaşdırma və ruslaşdırmaya qarşı olan yerli müsəlmanlar onları qəbul etmək istəmirdilər. Əslində isə müsəlman qazısının iştirakı Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin fəaliyyəti və təsisatlarının təkcə xristian icması ilə məhdudlaşmadığını, müsəlman cəmiyyətində də müəyyən maraq və rəğbət doğurduğunu göstərir. Müharibə dövründə belə bir xeyriyyə tədbirinin keçirilməsi və yaralı əsgər və zabitlərə yardımların edilməsi müsəlmanları da biganə qoymurdu. Bu fakt həmçinin Qırmızı Xaça multikonfessional cəmiyyətlərdə global dəyərlər əsasında fəaliyyət göstərdiyinin sübutu kimi qiymətləndirilə bilər.

Tədbir iştirakçılarının “Qırmızı Xaça Bakı xəstəxanasının cihaz və avadanlıqları haqqında qısa hesabat” təqdim edilmişdi. Ümumilikdə, iyunun 28-dən oktyabrın 10-a qədər Bakı xəstəxanasına 99.930 rubl 50 qəpik ianə daxil olmuşdu [1].

Müharibə illərində şahzadə A.Oldenburqskinin təklifinə əsasən, yaralı, xəstə zabit və əsgərlərin müayinə və müalicəsi üçün hərbi həkim çayışmazlığı olan məntəqələrdə səyyar həkim komissiyaları təşkil edilmişdi. Ön cəbhədə Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin on üç səyyar briqadasından iki həkim-sanitar dəstəsi Bakı ictimai yığıncağına məxsus idi [9, səh.243].

Bakı şöbəsinin fəaliyyəti, əsasən, quberniya daxilində əmanət edilən hərbi meydanlarda yaralanmış əsgərlərin müalicəsi və köməyi baxımından bütün dövlət və özəl təşkilatların, hərbiçilər istisna olmaqla şəxslər və idarələrin fəaliyyətinin bir araya gətirilməsi; bütün yaralıların və hərbi mərkəzlər istisna olmaqla, müalicə mərkəzlərinin təchizatının hesabatının aparılması; yaralıların müalicəsi və qidalanması ilə bağlı onlarda hər hansı bir pozuntunun qarşısının alınmasına nəzarət, yaralılara müavinətlərin alınma qaydasını izah etmək və s. ibarət idi. Bunu 1914-cü ilin noyabrın 29-da Qafqaz ordusu yanında Rusiya Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin səlahiyyətli nümayəndəsi Bakı qubernatorunun Bakı quberniyası üzrə səlahiyyətli nümayəndəsinə göndərdiyi müraciətdən aydın görmək olur [2, v. 1]. Müraciətdə həm də Bakıda açılmış müalicəxanaların siyahısının təqdim edilməsi də tələb olunurdu. Bakı

şəhərində Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin özünün təşkil etdiyi müalicəxana ən böyük müalicə mərkəzi idi. 1914-cü ilin dekabr ayının 14-də müalicəxanadan verilən raporta əsasən, müalicə alan aşağı rütbəli əsgərlər üçün 116, zabitlər üçün 20, müalicəxananın İmperator Texniki Cəmiyyətində yerləşən şöbəsində isə aşağı rütbəli əsgərlər üçün 191, zabitlər üçün 20 çarpayılıq yer ayrılmışdı [2, v.6]. Eyni zamanda, burada geniş tərkibdə tibbi heyət çalışırdı. Həm milli tərkibi, həm də icra etdikləri işlərə görə onların siyahısını verməyi məqsəduyğun sayırıq: baş həkim – Georgi Martinoviç Lazaryants, cərrah-məsləhətçi – İvan Aleksandroviç Qoroyants, ordinatorlar: Artəşes Aleksandroviç Qazarbekyan, Nadejda Georgiyevna Qoryuşkina idi. Feldşerlər: Klara İsailevna Keylixis, Polina Konstantinovna Maqrđumova, Yevdokiya Aleksandrovnə Pekerskaya, şəfqət bacıları: Anna İvanovna Revyakina, Mariya Mixaylovna Kotova, Darya Mixaylovna Xleskina, Vera Qriqoryevna Myasnikova idi. Təsərrüfat işlərinə Pavel Fedotoviç Savelyev və Felisata Qriqoryevna Mizinova baxırdı. Bundan başqa on nəfər dayə də fəaliyyət göstərirdi [2, v.7]. Siyahıdan göründüyü kimi, tibbi heyətin başında ermənilər dayanır. Onu da qeyd edək ki, ermənilərə məxsus Bakı Erməni İnsanseverlər Cəmiyyəti də Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin nəzdində fəallığı ilə seçilən müalicəxana təşkil etmiş və yalnız erməni yaralılarının sağlmasına yardımlar edirdi.

1916-cı ildə Bakı quberniyasının qubernatoru vəzifəsini Lev Potulov təyin edilmişdi və buna görə də Qırmızı Xaça quberniya üzrə baş səlahiyyətli icraçısı vəzifəsi ona həvalə olunmuşdu. Vitse-qubernator Makarov isə komitənin quberniya üzrə səlahiyyətli nümayəndəsi idi. [6, v. 2]. Qeyd edək ki, Qırmızı Xaça Bakı quberniyası üzrə baş səlahiyyətli şəhərdə yerləşən komitənin tabeliyində olan bütün müalicəxanalarla yanaşı müxtəlif ictimai təşkilatların yaratdıqları müalicəxanalara da nəzarət edirdi. Bakı şəhərində belə müalicəxanaların sayı haqqında dəqiq məlumat göstəriciləri müharibənin gedişatı illərində dəyişə bilərdi. Güman etmək olar ki, müharibə başlayan ildə onların sayı çox az olsa da, sonrakı illərdə çoxalmış və xüsusilə də qeyri-müsəlman ictimai təşkilatların təşkil etdikləri müalicəxanalar bura əlavə edilmişdi.

1916-cı ilin mart ayında Qırmızı Xaça Bakı üzrə səlahiyyətliyinə göndərilən hesabatda şəhərdə yerləşən bütün müalicəxanalar, həmin vaxt üçün orada müalicə alan yaralı və xəstə hərbiçilər haqqında məlumatlar ciddi şəkildə qeyd edilərək, əlifba sırasıyla aydın şəkildə verilmişdi. [7, v.8, 8b, 9]. Həmin hesabat rus dilində olduğundan rus əlifbası ilə də düzülmüşdür və tərcümə edilərkən ardıcılığın pozulmaması üçün məlumatların Azərbaycan dilində əlifba sırası ilə verilməsini məqsəduyğun saymışıq.

1) Ümumrusiya Şəhərlər Birliyinin vəsaiti hesabına saxlanılan müalicəxanalar:

Müalicəxanaların adı	Çarpayıların sayı	
	Aşağı rütbəli əsgərlər	Zabitlər
1. Müalicəxana №1	350	12
2 . Müalicəxana №2	400	-
3. №3	110	-
4. №6	150	-
5. №7	75	-
6. №8	80	-
7. №9	300	-
8. №10	420	-
9. №11	300	-
10.... №12	300	-
11..... №13	350	-

12.... №14	150	-
13.... №15	100	-
14.... №16	300	-
15.... №17	200	-
16.... №18	200	-
17.... №19	590	10
Cəmi:	4375	22

2) Bakı şəhər İdarəsinin vəsaiti hesabına saxlanılan müalicəxanalar:

Müalicəxananın adı	Çarpayılarn sayı	
	Aşağı rütbəli əsgərlər	Zabitlər
1. Müalicəxana №2	100	-
2. ... №3	75	-
3. ... №20	225	-
Cəmi:	400	-

3) Xeyriyyə təşkilatları, idarələr və ayrı-ayrı şəxslərin müalicəxanaları:

Müalicəxananın adı	Çarpayılarn sayı	
	Aşağı rütbəli əsgərlər	Zabitlər
1. Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin müalicəxanası	180	12
2. Bakı Qradonaçalnikliyinin müalicəxanası	60	12
3. Yəhudi Xeyriyyə Cəmiyyətinin müalicəxanası	30	-
4. Bakı Müsəlman Xeyriyyə Cəmiyyətinin müalicəxanası	90	10
5. Erməni İnsansevərlər Cəmiyyəti	80	
6. Yevangel-lüteran Cəmiyyəti	10	
7. Fransız koloniyası	5	
8. Bakı vəkilliyi	15	
9. Bakı Neft Cəmiyyəti	20	
10. "Nobel qardaşları" işçilərinin yoldaşlığı	50	
11. Larionov və Smirnov	4	
12. Sənayeçilərin Qurultayı Şurası	50	
13. E. və A. Lalayevlər	18	2
14. Benkendorf və Co	60	
15. Bakı Neft Cəmiyyəti	50	

16.“Nobel qardaşları” yoldaşlığı və onun Şifrin baraklarında işçilərinin müalicəxanası	57	
17.“Nobel qardaşları” yoldaşlığı və onun Petrolea villasında işçiləri	100	
18.Doktor İsrailoviçin rudi xəstələr üçün müalicəxanası	3	
19.“Nobel Qardaşları” yoldaşlığı	60	
Cəmi:	942	36
Ümumi çarpayılar:	5717	58

Göründüyü kimi, Bakı şəhərində müalicəxanalar geniş şəkildə fəaliyyət göstərirdi. ÜmumRusiya Şəhərlər Birliyinin vəsaiti hesabına fəaliyyət göstərən müalicəxanalar üstünlük təşkil edirdi. Bakı şəhər İdarəsinin himayəsində cəmi 3 müalicəxana fəaliyyət göstərsə də, ümumilikdə 400 nəfərlik çarpayı onun vəsaiti hesabına saxlanılırdı. Bakı Müsəlman Xeyriyyə Cəmiyyəti də yüz nəfərlik müalicəxana təsis etmişdi. Qeyri-müsəlmanların təşkil etdikləri müalicəxanalar içərisində isveçli Nobel qardaşları xüsusilə seçilirdilər. Hesabatdan göründüyü kimi, onların dəstəyi ilə bir necə müalicəxana açılmışdı.

Qeyri-müsəlman ictimai təşkilatlarının təsis etdikləri böyük müalicəxanalar içərisində ermənilərin təşkil etdiyi müalicəxananı da böyük miqyaslı hesab etmək olar. Müalicəxana 80 çarpayından ibarət idi və Stanislavski və 8-ci Kanitapinsaya küçələrinin kəsişməsində, 104 saylı evdə - cəmiyyətin binasında yerləşirdi [7, v.5].

1915-ci ilin aprelin 11-də Rusiya Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin Qafqaz ordusu yanında baş səlahiyyətli nümayəndəsinin 4232 sayılı əmrinə əsasən, Bakıda hər bir müalicəxana üçün adambaşına 20 rubl müavinət ayrılması qərara alınmışdı. Bakıda cəmiyyətin nəzdində olan bütün müalicəxanalar ümumilikdə 2000 çarpayılıq idi. Lakin bura xəstə və yaralıların çatdırılmasında yaranan fasilələrə görə, hər gün xəstələrin sayı orta hesabla aşağı rütbəli əsgər 92, zabıt 8 nəfər təşkil edirdi [2, v.2]. Bu rəqəm göstəricisinə görə Qafqaz ordusu baş səlahiyyətli nümayəndəsinin təxminləri ilə müavinətlər xəstələrin faktiki sayına görə verildiyi təqdirdə orta aylıq məbləğ 2000 rubldan çox olmamalı və bu səbəbdən də verilən avansı əsaslandırmaq üçün xəstəxana xərclərinin aylıq hesabatı təqdim olunmalı idi. Lakin tətbiq edilən bu məbləğ hər bir müalicəxana üçün azlıq təşkil edirdi, çünki müharibə şəraitində olan ölkədə baş alıb gedən bahalıq, yeməklərin qiymətlərində artım müalicəxanaların büdcəsinə ağır gəlirdi. 1916-cı ilin yanvarın 1-dən əsgərlər üçün 30, zabıtlar üçün isə 40 rubl ayrılacağı təklif olunmuşdu. Əks təqdirdə, 1916-cı ilin yaz aylarında Bakı müalicəxanasının bağlanması təhlükəsi var idi. Müharibənin getdiyi bir vaxtda xəstəxanaya xeyriyyə məqsədilə yatırılan ianələrə də bel bağlamaq düzgün sayılmırdı. “Ciddi cərrahi müalicə üçün uyğunlaşdırılmış və İmperator Əlahəzrətlərinin Sanitar və Təxliyə sahəsi üzrə baş rəisi və İmperator yanında zadəganların nümayəndəsi general-mayor Bernovun müsbət rəyini qazanmış belə bir müalicəxananın ləğvi Qafqaz cəbhəsində yaralanan əsgər və zabıtlərə göstərilən yardımların göstərilməsində əhəmiyyətli boşluq təşkil edərdi” [2, v.23b]. Göründüyü kimi, xəstəxananın fəaliyyəti strateji əhəmiyyət daşıyırdı. Mayor Bernovun müsbət rəyi sübut edir ki, Bakı müalicəxanası təkcə yerli səhiyyə müəssisəsi deyil, eyni zamanda, Qafqaz cəbhəsində yaralanmış əsgər və zabıtlərə tibbi yardımın təşkilində əsas mərkəzlərdən biri kimi tanınırdı.

Müalicəxananın fəaliyyətinin davam etdirilməsinin vacibliyi xəstə və yaralıların say göstəricilərində də öz əksini tapır. Bu məqsədlə 1915-ci ilin yanvarın 1-dən dekabrın 1-dək

Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin Bakı müalicəxanalarındada aşağı rütbəli xəstə və yaralı əsgərlərin keçirdikləri günlər haqqında hesabatı təqdim edirik. Qeyd edək ki, hesabatı xəstəxananın təsərrüfat komitəsinin sədri Makarov və baş həkim Rodionov imzalamışdı [2, v.20].

<i>Aylar</i>	<i>Keçirilən günlər</i>
Yanvar	4937
Fevral	4132
Mart	1563
Aprel	2858
May	1745
İyun	1590
İyul	2735
Avqust	4577
Sentyabr	3459
Oktyabr	4594
Noyabr	4558
Cəmi:	36 748

Hesabatdan göründüyü kimi, aşağı rütbəli əsgərlər xəstəxanada cəmi 36 748 gün keçirmişdilər. Qaldırılmış məsələyə cavab olaraq, Rusiya Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin Bakı quberniyasında səlahiyyətli nümayəndəsi, Bakı qubernatoru, Kamerger Alışevski cəmiyyətin Qafqaz Ordusu yanında baş səlahiyyətliyinə müraciət etmişdi. Müraciətdə deyilirdi: “Ayda 30 gün olduğunu nəzərə alınsa, əsgərlərə xəstəxanada 1224 ay 28 gün sərf olunub və buna görə də hesablamağa görə aşağı rütbəli əsgərlər üçün xəstəxana 24 480 rubl məbləğində müavinət almaq hüququna malikdir”. Qeyd edək ki, sənədlərdə rəqəmlər hesablanarkən adambaşına 20 rubl 1224 ay üçün nəzərdə tutulmuşdur. Yerdə qalan 28 günün pulu isə hesablanmamışdır. Bizim hesablamlarımıza görə, məbləğ 25.040 rubl təşkil etməli idi. Görünür ki, 28 gün üçün 560 rubl o qədər də böyük əhəmiyyət kəsb etməmişdir. Onu da qeyd edək ki, 1915-ci il üçün Bakı xəstəxanasına 4000 rubl vəsait ayrılmışdı [2, v.28]. Lakin, göründüyü kimi, bu vəsait azlıq təşkil etdiyindən əlavə 20 480 rubla ehtiyac yaranmışdı. 1915-ci ilin dekabr ayı üçün Bakı xəstəxanasına 10 480 rubl köçürülmüşdü. Yerdə qalan 10 000 rublun köçürülməsi isə 1916-cı ilin yanvarında həyata keçirilmişdi [2, v.31]. Qeyd edək ki, sonrakı illərdə maddi vəsait aybaay göndərilirdi.

Ümumilikdə, Qırmızı Xaç Komitəsinin Bakıda yerləşən müalicəxanalarında yoluxucu xəstəliklərə tutulmuş əsgərlər də müalicə alırdı. Döyüşlərin getdiyi yerlərdə yoluxucu xəstəliklərin çoxalması qaçılmaz idi. Sanitar qayda-qanunlarına görə hər bir xəstə xəstəliyin növlərinə uyğun yerləşdirilməli idi. Lakin zabidlərin yerləşdikləri palatalarda belə xəstələrin təcridi mümkün deyildi [3, v.3]. Yalnız 19 sayılı müalicəxanada yoluxucu xəstəliklərə tutulmuş zabidlərin təcrid olunmuş halda müalicəsi həyata keçirilirdi. Çünki burada müəyyən xəstəliklər olan fərdi baraklarda bir xəstə üçün izolyasiya otağının ayrılması imkanı vardı. Xəstə zabidlərin qəbulu üçün xüsusi bildirişlər verilir və onlara müvafiq alt paltar və yataq dəsti ayrılırdı.

Bakı müalicəxanalarında əzaları amputasiya edilmiş yaralıların protezlərlə təmin edilməsi də həyata keçirilirdi [6, v.1]. Belə yaralıların sayı dövrü olaraq dəyişirdi. Məsələn, 1915-ci ilin noyabr ayında yalnız 12 sayılı müalicəxanada iki nəfər – sağ budu amputasiya

edilmiş I erməni drujinasının könüllüsü İvan Martirosov və ayağı baldır hissədən kəsilmiş 154-cü Dərbənd piyada qoşunlarının baş unter zabiti Mixail Sazonovun protezlərə ehtiyacı vardı [6, v.4]. Digər müalicəxanalarda amputasiya edilmiş əsgər və ya zabit yox idi.

Müharibə dövründə Qırmızı Xaç Cəmiyyətinə məxsus təşkilat və səhiyyə müəssisələrinin inzibati və tibbi heyətinin, baş və xüsusi səlahiyyətliələrin məzuniyyəti göstərilən qaydada tənzimlənirdi: Rusiyanın Avropa hissəsinə məzuniyyət 3 həftəyə qədər, Qafqaza 1 aya qədər, Sibir və Türküstanə 5 həftəyə qədər. Qafqaz ordusunda xidmət edən heyətin bölgə daxilində məzuniyyəti 3 həftəyə qədər, Rusiyanın Avropa hissəsində qulluq edənlərin həmin bölgə daxilində məzuniyyəti isə 1 aya qədər müddəti təşkil edirdi [5, v.1].

Onu da qeyd etmək ki, I Dünya müharibəsi illərində Qafqaz cəbhəsində həlak olmuş əsgər və zabidlərin quberniya ərazisində dəfnini təşkil etmək üçün Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin Bakı quberniyasında 1916-cı ilin mayın 16-da imzalanmış 1424 sayılı əmrə əsasən “Qardaşlıq məzarlığı” salınmışdı [7, v.5]. Məzarlığın harada yerləşməsi haqqında isə heç bir dəqiq məlumat verilmir. Bu haqda onu demək olar ki, müharibədə həlak olanlar müxtəlif millətlərdən idi və bu məzarlıq onların “qardaşlıq ruhu”nu simvollaşdırırdı.

Göründüyü kimi, Qırmızı Xaç Komitəsinin Bakı şöbəsinin fəaliyyəti müharibə dövründə vətəndaş cəmiyyətinin səfərbərliyi və sosial məsuliyyət baxımından diqqətəlayiqdir. Arxiv materiallarına əsasən, demək olar ki, bu qurum geniş miqyaslı təşkilati işlərə və ictimaiyyətlə əməkdaşlığa əsaslanaraq fəaliyyət göstərirdi.

Ədəbiyyat

1. Бакинские губернские ведомости. -1914, №42, 18 октября// Национальный Архивный Фонд Азербайджанской Республики, Фонд №46, опись №2, единица хранения №171
2. Переписка с Главноуполномоченным Российского общества Красного Креста при Кавказской армии о надзоре за лечебными заведениями в г. Баку для раненых воинов, образование подвижных врачебных комиссий; списки медицинского персонала лечебных заведений // Национальный Архивный Фонд Азербайджанской Республики, Фонд №523, опись №1, единица хранения №1.
3. Переписка с Бакинским городским комитетом помощи больным и раненым воинам о приеме офицеров больных инфекционными заболеваниями в 19№-ом лазарете при комитете // Национальный Архивный Фонд Азербайджанской Республики, Фонд №523, опись №1, единица хранения №4.
4. Переписка с главным врачом городских лазаретов для раненых г. Баку и старшим врачом Бакинского лазарета Общества Красного Креста об обеспечении протезами раненых с ампутированными конечностями // Национальный Архивный Фонд Азербайджанской Республики, Фонд №523, опись №1, единица хранения №6.
5. Переписка с заведующим медицинской частью Управления Главноуполномоченного Российского Общества Красного Креста при Кавказской армии и старшим врачом Бакинского лазарета Общества Красного Креста о порядке предоставления отпусков старшему и младшему медицинскому персоналу лазаретов Общества Красного креста. V.1 // Национальный Архивный Фонд Азербайджанской Республики, Фонд №523, опись №1, единица хранения №10.
6. Переписка с Главноуполномоченным Российского о-ва Красного Креста при Кавказской армии об утверждении в должности уполномоченного о-ва Красного Креста в районе Бакинской губернии губернатора П.Д.Потулова и вторым уполномоченным вице-губернатора А.А.Макарова. v 2 // Национальный Архивный Фонд Азербайджанской Республики, Фонд №523, опись №1, единица хранения №13.

7. Переписка с заведующим справочным отделом Главного Управления Российского о-ва Красного Креста о представлении различных сведений и лечебных заведениях о-ва Красного Креста. 17 января 30 сентября 1916 г. // Национальный Архивный Фонд Азербайджанской Республики, Фонд №523, опись №1, единица хранения №15.
8. Переписка с Бакинским городским комитетом помощи больным и раненым воинам об устройстве Братского кладбища в г.Баку. 14 марта-17 мая 1916 г. V.5 // Национальный Архивный Фонд Азербайджанской Республики, Фонд № 523, опись №1, единица хранения №16.
9. Полянская Е.Е. Российское общество Красного Креста на Кавказе и Кавказском Фронте в 1905-1917 годах: / диссертация / -Москва, 2023.

**БАКИНСКОЕ ОТДЕЛЕНИЕ РОССИЙСКОГО ОБЩЕСТВА КРАСНОГО
КРЕСТА: ИСТОРИЯ ГУМАНИТАРНОЙ И МЕДИЦИНСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
В 1914-1918 ГГ.**

Багирова Шалала Вагиф кызы
Резюме

Данная статья посвящена деятельности Бакинского отделения Российского общества Красного Креста в годы Первой Мировой войны (1914-1918). В условиях военного времени Баку превратился в один из ключевых центров медицинской эвакуации и лечения раненных с Кавказского фронта. В статье на основе архивных документов анализируются основные направления работы отделения – организация госпиталей, деятельность медицинского персонала. Исследование показывает, что деятельность Бакинского отделения выходила за рамки сугубо медицинской помощи, став значимым проявлением гуманизма и социальной ответственности. Эту деятельность можно считать выдающимся примером не только в рамках Российской империи, но и с точки зрения гуманитарной истории обществ военного периода.

**BAKU BRANCH OF THE RUSSIAN RED CROSS SOCIETY: HISTORY OF
HUMANITARIAN AND MEDICAL SERVICE IN 1914-1918**

Bagirova Shalala Vagif
Summary

This article is dedicated to the activities of the Baku branch of the Russian Red Cross Society during the First World War (1914–1918). During this period, Baku became one of the key centers for the medical evacuation and treatment of the wounded from the Caucasian front. Based on archival documents, the article analyzes the main directions of the branch's work, including the organization of hospitals, the activities of medical personnel, and other relief efforts. The study shows that the Baku branch's activities extended beyond purely medical assistance, becoming a significant manifestation of humanitarianism and social responsibility. This work can be regarded as a remarkable example not only within the framework of the Russian Empire but also in the broader context of the humanitarian history of wartime societies.

Rəyçi: AMEA Z.Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutunun baş elmi işçisi, tarix elmləri doktoru, professor Solmaz Rüstəmovə-Tohidi
Azərbaycan Dillər Universiteti, Qafqazşünaslıq və Azərbaycan tarixi kafedrasının 02.05.2025-ci il tarixli iclasının 10 sayılı protokoluna əsasən çapa tövsiyə edilmişdir.
Daxil olma tarixi 06 may 2025-ci il